

CPB Memo

Aan: Ministerraad

Centraal Planbureau
Van Stolkweg 14
Postbus 80510
2508 GM Den Haag
T (070)3383 380
I www.cpb.nl
Contactpersoon
Edwin van de Haar

Datum: 8 januari 2016

Betreft: Werkplan 2016

1 Inleiding

Dit is het Werkplan 2016 van het Centraal Planbureau (CPB). Het bevat de belangrijkste plannen van het CPB voor het komende jaar, waarbij het zwaartepunt ligt op de belangrijkste publicaties. In de terugblik op 2015 zijn dit jaar ook kerncijfers opgenomen die als infographic worden gepresenteerd. Het werkplan speelt een centrale rol voor het CPB in de context van de 'Aanwijzingen voor de Planbureaus'. Het is door de directeur van het CPB vastgesteld, nadat het door de Ministerraad is besproken en er inhoudelijke afstemming is geweest met de Centrale Plancommissie (CPC), de externe adviescommissie van het CPB. Daaraan voorafgaand zijn de plannen breed geconsulteerd bij andere belanghebbenden, met name de verschillende departementen. Aangezien het CPB organisatorisch een onderdeel is van het ministerie van Economische Zaken, blijven financiële en/of administratieve zaken buiten beschouwing, deze verlopen via het ministerie.¹

2 Terugblik op 2015

Voor het CPB was 2015 het jaar van de nieuwe initiatieven. Na de evaluatie van de doorrekening van de verkiezingsprogramma's (2012) werd besloten om de doorrekening kleiner van omvang te maken, maar politieke partijen wel meer informatie over de gevolgen van hun plannen te verstrekken tussen verkiezingen door. Met de andere twee planbureaus, PBL (Planbureau voor de Leefomgeving) en SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) werd de Kansrijk-Beleid-reeks gestart. Dat zijn boekjes met doorrekeningen van de gevolgen van politieke ideeën, over verschillende onderwerpen. In het voorjaar was de primeur voor het boek *Kansrijk Arbeidsmarkt Beleid*. Uniek was ook het boek *Zorgkeuzes in Kaart (ZiK)*, een samenwerkingsproject van het CPB en de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en

---

¹ In de Aanwijzingen voor de Planbureaus is geregeld dat er een 80-20 verdeling bestaat tussen het vaste budget en het variabele budget uit de opbrengsten van niet-commerciële onderzoeken. Het laatste gaat in de regel om werk voor ministeries of internationale organisaties, zoals de Europese Commissie. Hierover wordt separaat verantwoording afgelegd aan de betreffende partijen..

Financiën. In ZiK werden de budgettaire gevolgen van tientallen hervormingsvoorstellen voor de zorg op een rij gezet. Deze voorstellen werden door tien politieke partijen aangeleverd. Voor de analyse werd ook breed geconsulteerd bij diverse experts. De derde grote studie was de scenariostudie *Welvaart en Leefomgeving*, een samenwerkingsproject met het PBL. Net als zijn voorganger uit 2006 zal de studie de komende jaren de basis vormen voor veel besluiten over de fysieke omgeving in Nederland.

De jaarlijkse CPB Lecture werd uitgesproken door professor Alan Krueger van Princeton University, met als onderwerp langdurige werkloosheid onder ouderen. Minister Asscher van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) opende de bijeenkomst. De Policy Brief die het CPB tegelijkertijd over dit onderwerp presenteerde, bevatte een aantal mogelijkheden voor beleidsverandering. Deze zorgden voor behoorlijke reuring in de media en onder de bevolking. Het CPB werd overspoeld met reacties uit het publiek. Toen de rust was wedergekeerd, heeft het CPB stappen genomen om zich beter voor te bereiden op dergelijke situaties.

Naast deze grote projecten leverden de CPB-medewerkers een fors aantal publicaties af in de overige reeksen, daarbij geholpen door het feit dat er dit jaar geen uitzonderlijke externe omstandigheden waren. In juni begon het CPB met het aantrekkelijker en toegankelijker presenteren van data en figuren, door middel van datavisualisatie en infographics in de publicaties en presentaties met groot publiek bereik.

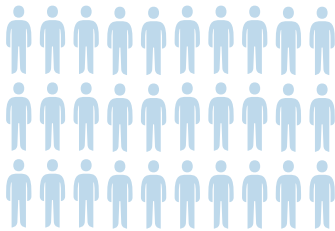
De tweede helft van het jaar stond ook in het teken van de aanstaande externe visitatie van het CPB, die in de eerste maanden van 2016 op de rol staat. Voor het eerst worden de wetenschappelijke kwaliteit en de beleidsgerichtheid van het CPB in één geïntegreerde visitatie meegenomen. Ook wordt voor het eerst gebruik gemaakt van het Standard Evaluation Protocol (SEP) en het EriC protocol (Evaluating Research in Context). Beide hulpmiddelen voor het evalueren van kennisinstellingen zijn ontwikkeld door de Vereniging van Universiteiten, de Nederlandse Wetenschapsorganisatie en de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen. De CPC benoemde een commissie onder voorzitterschap van Aart Jan de Geus (bestuursvoorzitter Bertelsmann Stiftung, voormalig plaatsvervangend SG OESO, oud-minister). De overige leden zijn Erzo F.P. Luttmer (hoogleraar economie Dartmouth College), Reinhilde Veugelers (hoogleraar economie KU Leuven), Charles van Marrewijk (hoogleraar economie, International Business School Suzhou, Xi'an Jiatong-Liverpool University en Utrecht University School of Economics), Hugo Keuzenkamp (o.a. Raad van Bestuur Westfriesgasthuis), Jolande Sap (o.a. commissaris bij KPN en KPMG, oud-Tweede Kamerlid) en Hans van der Vlist (voormalig DG/SG ministerie van VROM, oud-gedeputeerde provincie Zuid-Holland). Secretaris is Bart van Riel, werkzaam bij de SER en eerder secretaris van de CPB-visitatiecommissie Zimmermann (2003).

Ten behoeve van de visitatiecommissie werd zoals gebruikelijk divers onderzoek uitgezet en een aantal interne zaken op een rij gezet. Een van de ondersteunende onderzoeken was naar de publieke opinie over het CPB. Daaruit bleek dat het CPB een hoge bekendheid geniet onder de Nederlandse bevolking (95%), dat de helft van deze groep ook weet waarmee het CPB zich voornamelijk bezighoudt en dat het CPB breed wordt vertrouwd. Deze resultaten zijn vergelijkbaar met de uitslagen van het eerste publieke-opinieonderzoek uit 2012.

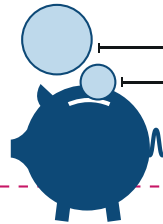
Ten slotte werd in 2015 een beperkte personele herschikking voorbereid, die op 1 januari 2016 van start gaat. De herschikking is het gevolg van de continue evaluatie van de organisatie door de directie, met het oog op kwaliteitsborging en de toegevoegde waarde van de onderzoeksprogramma's. De belangrijkste veranderingen zijn dat de programma's Klimaat en Levensloop worden gestopt en dat er wordt begonnen met een nieuw programma, Macro Financieel.

Kerncijfers CPB 2015

werknemers

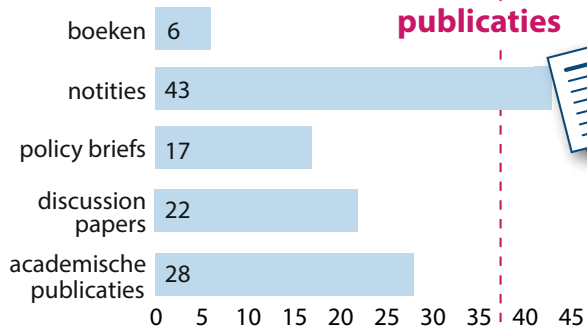

150 mensen in dienst

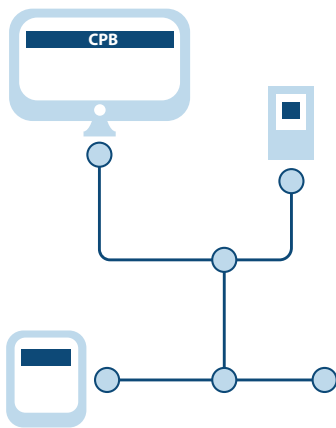

80% EZ
20% externe financiering
totaal: 15,5 miljoen euro

budget

digitale media

470.000 websitebezoekers
5.900 volgers op Twitter

3 Sectoroverstijgende projecten

Naast de plannen per sector (zie de volgende hoofdstukken) is er ook een aantal sectoroverschrijdende projecten. Een aantal hiervan is verleden jaar gestart, andere zijn geheel nieuw. In de laatste categorie valt vanzelfsprekend ook de reactie van de directie op het aanstaande rapport van de visitatiecommissie-De Geus en vervolgens de implementatie van de acties die uit de aanbevelingen voortkomen.

Vorbereidingen op verkiezingen

Voor bijna alle sectoren geldt dat in 2016 moet worden begonnen met de voorbereidingen voor een nieuwe doorrekening van de verkiezingsprogramma's, uitmondend in de publicatie *Keuzes in Kaart*. De Tweede Kamerverkiezingen staan nu gepland voor maart 2017. Dat betekent dat de doorrekening in het najaar begint. In het voorjaar maken meerdere sectoren van het bureau al een middellangetermijnverkenning (MLT). De MLT beslaat vier jaar en wordt gemaakt ten behoeve van de politieke partijen en beleidsmakers op de departementen. Daarnaast neemt de directeur van het CPB traditioneel deel aan de ambtelijke, onafhankelijke, Studiegroep Begrotingsruimte, waarvoor delen van het bureau ook rekenwerk aanleveren. Als gevolg van de motie Nijboer-Harbers tijdens de afgelopen Algemene Financiële Beschouwingen participeert het CPB ook in de nieuwe Studiegroep Duurzame Groei.

Kansrijk-Beleidreeks (met SCP en PBL)

Zoals in de vorige paragraaf is vermeld, hebben de drie planbureaus in 2015 gezamenlijk het initiatief genomen om de *Kansrijk-Beleid*-reeks te starten. Dit zijn studies waarin per thema een aantal beleidsopties wordt verkend en op basis van bestaande literatuur en/of onderzoek een uitspraak wordt gedaan over de gevolgen van het implementeren van de desbetreffende opties. Het doel is om politieke partijen (en andere belangstellenden) inzicht te geven in de economische, ruimtelijke, milieu- en/of sociaal-maatschappelijke effecten van beleidsopties op diverse terreinen. Dit is deels een tegemoetkoming voor het niet langer vaststellen van de zogenaamde programmaeffecten in *Keuzes in Kaart*, hetgeen weer het gevolg was van een aanbeveling van de evaluatiecommissie-Frijns (2013), die vaststelde dat het KiK-proces te groot was geworden.

De afzonderlijke delen van de Kansrijk-Beleidreeks kunnen door één, twee, of alle drie de planbureaus worden gemaakt. Dat hangt af van het onderwerp. De selectie van de onderwerpen is in eerste instantie gebaseerd op beschikbare data en lopend, of net afgerond onderzoek. Wat het CPB betreft wordt de volgende output voorzien in 2016 (die deels is doorgeschoven uit 2015):

Kansrijk Innovatiebeleid (eerste kwartaal)
Kansrijk Transitiebeleid op de woningmarkt (tweede kwartaal)
Kansrijk Arbeidsmarktbeleid, deel 2 (tweede kwartaal)
Kansrijk Onderwijsbeleid (tweede kwartaal)
Kansrijk Mobiliteitsbeleid (eerste kwartaal)
Kansrijk Wetenschapsbeleid (vierde kwartaal)

Overige onderwerpen

- Het onderzoek naar de interactie tussen financiële en reële factoren wordt geïntensiveerd. In aanvulling op het bestaande micro-economische onderzoek door het programma Financiële Markten gaat het programma Macro Financieel van start, dat de interactie vooral vanuit een macro-economisch perspectief onderzoekt (sectoren Marktordening en Macro-economische analyse).
- Het CPB continueert het onderzoeksprogramma dat zich richt op de vermogens van huishoudens en de effecten van beleid daarop. Dit onderzoek is een samenwerking tussen de programma's Macro Financieel, Financiële markten en Belastingen, uit de sectoren Publieke financiën, Macro-economische analyse, en Marktordening.
- De sectoren Publieke financiën (programma Belastingen) en Arbeid, onderwijs en pensioenen ronden een internationaal project af over *The incidence of social-security contributions*.
- De sectoren Publieke financiën (programma Sociale zaken) en Arbeid, onderwijs en pensioenen (programma Arbeid) werken aan onderzoek onder het overkoepelende thema '(On)zekerheden op de Nederlandse arbeidsmarkt en de effecten daarvan op de sociale zekerheid'.
- De sectoren Marktordening en Macro-economische analyse maken ook dit jaar de Financiële Risicorapportage ten behoeve van de Tweede Kamer (tweede kwartaal).
- De sector Fysieke omgeving (programma Decentrale overheden) en de sector Marktordening (programma Zorg) werken aan onderzoek naar het remmende effect van de eigen bijdrage op het gebruik van langdurige zorg.
- De ramingen worden verder verbeterd, onder andere qua weergave van de risico's en onzekerheden, en *nowcasting*. Er wordt ook verder gewerkt aan verbeteringen van de visuele presentatie (met name sectoren Publieke financiën, Macro-economische analyse en het Directiesecretariaat).

4 Sector Publieke financiën

De sector Publieke financiën wil een breed vertrouwde bron zijn van ramingen, second opinions en economische (beleids-)analyses op het terrein van de publieke financiën. Hiertoe maakt de sector reguliere ramingen van de overheidsfinanciën en de koopkrachtontwikkeling ten behoeve van de begrotingscyclus. Het onderzoek van de sector draagt bij aan inzicht in de optimale inrichting van het begrotingsbeleid, de

belastingstructuur en de sociale zekerheid. Naast de eindverantwoordelijkheid voor de productie van kortetermijnramingen, zoals Centraal Economisch Plan (CEP) en Macro Economische Verkenning (MEV), verleent de sector op verzoek beleidsondersteuning aan (voornamelijk) ministeries en politieke partijen. Academic partners van de sector zijn de hoogleraren Bas Jacobs, Koen Caminada en Lex Meijdam.

Het programma **Belastingen** maakt structurele beleidsanalyses van (de gedrags-) effecten van het Nederlandse fiscale stelsel. Een tweede aandachtspunt is de werking van de woningmarkt en het beleid op dat terrein, met name de effecten van fiscale en subsidiemaatregelen. Voor de veelal empirische analyses wordt gebruik gemaakt van schattingsmodellen en simulatiemodellen. Naast een goed nationaal netwerk participeren onderzoekers van het programma ook in een consortium van onderzoeksinstituten voor het Directoraat-Generaal Taxud van de Europese Commissie.

Een belangrijk speerpunt bij de onderzoeksprojecten in 2016 bouwt voort op de Policy Brief *Naar een meer uniforme belasting op kapitaalinkomen* (september 2015). De focus ligt op de transitie naar een beter stelsel van belastingen op kapitaalinkomens voor ondernemers. Hierbij past een verdere analyse van fiscale prikkels voor zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers), directeuren-groootaandeelhouders (dga's) en (multinationale) ondernemingen. Onderwerpen die worden uitgediept zijn de keuzes tussen zzp en dga, vreemd en eigen vermogen, en tussen ingehouden en uitgekeerde winst.

De *CPB Lecture 2016* heeft als thema politieke economie. Het programma schrijft in samenwerking met het programma Overheidsfinanciën een Policy Brief over de politieke economie van belastinghervormingen. Het microsimulatiemodel MICSIM wordt uitgebreid met het arbeidsaanbod van zzp'ers. Daarnaast wil het programma in samenwerking met de Erasmus Universiteit de gedrags- en welvaartseffecten van indirecte belastingen kwantificeren, in het bijzonder de btw.

Na afronding van een Kansrijk-studie naar de transitie op de woningmarkt (in samenwerking met het PBL) en een update van het CPB-woningmarktmodel, richt het programma zich op de positie van middeninkomens op de woningmarkt.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief Political economy of tax reform (tweede kwartaal)
- Discussion Paper over de fiscale prikkels van zzp'ers (eerste kwartaal),
- Policy Brief over positie middeninkomens op de woningmarkt (derde kwartaal)
- Discussion Paper over keuze zzp/dga-schap (vierde kwartaal)
- Policy Brief over ondernemersbelastingen (vierde kwartaal)

Het programma **Sociale zekerheid** maakt onafhankelijke economische ramingen en beleidsanalyses met betrekking tot koopkracht en sociale zekerheid. Het programma is verantwoordelijk voor het microsimulatiemodel MIMOSI en een aantal kleinere modellen voor lonen, inflatie en uitgaven aan sociale zekerheid. Het programma doet onderzoek ter versterking van de kwaliteit van de ramingen en beleidsanalyses. Daarnaast richt het programma zich op de inrichting van de sociale zekerheid en de uitdagingen die volgen uit langetermijntrends op de arbeidsmarkt en de maatschappij.

In 2016 staan de langetermijnontwikkelingen in de sociale zekerheid centraal, de mogelijkheden van niet-verzekerde huishoudens om inkomensschokken op te vangen (bijvoorbeeld met gespaard eigen vermogen) en de invloed van instituties op loonvorming. Ook wordt onderzocht wat het doorzetten van trends zoals globalisering, technologische vooruitgang en flexibilisering betekent voor de inrichting van de sociale zekerheid en welke beleidsopties er zijn om hierop te reageren. Het programma werkt samen met het programma Arbeid (sector Arbeid, onderwijs en pensioenen) onder het overkoepelende thema (on)zekerheden op de Nederlandse arbeidsmarkt. Begin 2016 wordt het bestaand onderzoek naar de invloed van collectieve onderhandelingen en het algemeen verbindend verklaren op de arbeidsmarkt verder verdiept.

Het programma Sociale zekerheid draagt bij aan het hoofdstuk over instituties voor loonvorming voor de studie Kansrijk Arbeidsmarktbeleid II. Daarnaast wordt het ramingsinstrumentarium voor inflatie en loonvorming verbeterd.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief over inkomens- en vermogensontwikkeling niet-verzekerden (tweede kwartaal).
- Policy Brief over sociale zekerheid in een veranderende arbeidsmarkt (vierde kwartaal)

Het programma **Overheidsfinanciën** maakt ramingen en analyses van de overheidsfinanciën. De focus ligt op onderzoek ten behoeve van de verbetering van ramingsinstrumenten en analyses over het Nederlands begrotingsbeleid, inclusief de invloed van Europese regels. Het programma maakt ook in 2016 de vier reguliere kortetermijnramingen. Voorts werkt het programma aan tegenbegrotingen en andere vormen van beleidsondersteuning. Onderzoekers van het programma vertegenwoordigen het CPB ook in internationale fora van *independent fiscal institutes* (ifi's).

De hoofdpunten komend jaar zijn de Policy Brief over de politieke economie van belastinghervorming in samenwerking met het programma Belastingen, werkzaamheden voor de Studiegroep Begrotingsruimte (rapportage in juni 2016), de

productie van een nieuwe MLT in het voorjaar, en de voorbereiding voor *Keuzes in Kaart*.

Qua instrumentarium wordt gewerkt aan een klein, analytisch model, dat een uitwerking is van een recent ECB-model. Hierin kan het effect worden nagegaan van tekortreducerende maatregelen op tekort, schuld en bruto binnenlands product, inclusief de gevoeligheid van de resultaten voor de omvang van de multiplier en pad-afhankelijkheid (hysterese). Dit model maakt het mogelijk om bijvoorbeeld het effect van de grootte van de multiplier op de overheidsschuld op korte- en middellange termijn te illustreren.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Achtergronddocument klein analytisch model voor overheidstekort, overheidsschuld en economische groei (vierde kwartaal).
- Achtergronddocument analyse en beschrijving Europese begrotingsregels (eerste kwartaal).

5 Sector Macro-economische analyse

De sector Macro-economische analyse is het kenniscentrum voor de macro-economie van de Nederlandse overheid. De sector maakt ramingen voor de korte en middellange termijn voor de Nederlandse en internationale economie en analyses naar macro-economische ontwikkelingen en beleidsvragen. Nieuw in de sector is het programma Macro Financieel dat zich richt op de interactie tussen de financiële en reële aspecten van de economie. De academic partner is Jacques Pelkmans. Voor het nieuwe programma Macro Financieel en voor het programma Macro worden nog academic partners gezocht.

Het nieuwe programma **Macro Financieel** analyseert reëel-financiële kwesties, zoals vermogen en schulden, maar ook Europese en mondiale financiële ontwikkelingen vanuit macro-economisch perspectief. Het complementaire onderzoek vanuit micro-economisch perspectief vindt plaats in het programma Financiële markten. Het programma heeft twee pijlers: vermogen en schulden, en de interacties tussen de reële en financiële economie. De afgelopen jaren is de invloed van vermogens en schulden op de reële economie nog maar eens duidelijk geworden, net zoals de rol van de financiële sector. Het eurogebied kampt nog steeds met de gevolgen van de crisis. De initiële vormgeving van de Europese Monetaire Unie (EMU) bleek niet bestand tegen grote schokken.

In 2016 start een meerjarig traject om vragen over het belang van vermogens en schulden op de reële economie te onderzoeken. Nederland kampt onder andere met afgenomen huizenvermogens, hoge hypotheekschulden en pensioenfondsen die onder druk staan. Vermogensopbouw heeft onder meer als doel om onverwachte

schokken te kunnen opvangen. In Nederland lijkt dat mechanisme tijdens de kredietcrisis niet optimaal gewerkt te hebben. Dat roept de vraag op of de opbouw van vermogens en schulden wel efficiënt is georganiseerd. Sparen we te veel en consumeren we te weinig? Hoewel de precieze invulling nog niet is vastgesteld voorzien wij voor deze onderzoekslijn in 2016 een aantal projecten, waaronder de vraag naar optimale opbouw vermogens en schulden over de levensloop, en mogelijk ook naar vermogens en schulden van bedrijven en het saldo lopende rekening.

De tweede pijler betreft de interacties tussen de reële en de financiële economie. De risico's vanuit de financiële sector beïnvloeden de macro-economie. Andersom is de financiële stabiliteit afhankelijk van ontwikkelingen in de reële economie. In het nieuwe programma wordt in eerste instantie meer kennis opgebouwd. Verder wordt het lopende onderzoek naar aanpassingsmechanismen in het eurogebied voortgezet. De institutionele vormgeving van de euro is de afgelopen jaren verbeterd, maar de vraag blijft in hoeverre het huidige stelsel in staat is om grote schokken op te vangen. Wat zijn de te verwachten effecten als de instituties in het eurogebied verder worden gewijzigd? Ook de effecten van de afbouw van *Quantitative Easing* (QE) op de reële economie krijgen aandacht.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief over aanpassingsmechanismen in het eurogebied (tweede kwartaal)
- Discussion Paper over Vermogensopbouw over de levensloop (derde kwartaal)

Het programma **Internationale analyse** maakt ramingen en analyses voor de internationale economische ontwikkeling op de korte en middellange termijn. Het programma publiceert elke maand de wereldhandelsmonitor (WTM) en maakt vier keer per jaar een raming van ontwikkelingen in de internationale economie die voor Nederland relevant zijn. In het kader van de continue vernieuwing van het instrumentarium staat onderzoek op stapel naar *nowcasting*, het beter voorspellen van de wereldhandelsgroei op zeer korte termijn.

Het programma onderzoekt de invloed van internationale factoren op de Nederlandse economie. Voorbeelden zijn de ontwikkeling van de vrijhandel binnen de Europese Unie (interne markt, Brexit), het afsluiten van een trans-Atlantisch Handels- en Investeringsverdrag (TTIP), de toenemende internationale vervlechting van de productie via internationale waardeketens en de migratiedruk van buiten de EU.

Binnen het onderzoek naar de interne markt heeft de Europese energiemarkt onze aandacht. Door gebrekkige netwerkverbindingen en verschillen in regelgeving en prijsvorming is de Europese energiemarkt gesegmenteerd. In hoeverre wordt het vrij verkeer van energie belemmerd, wat kan de EU doen om de interne markt voor energie te verbeteren en wat zijn de economische gevolgen hiervan voor Nederland?

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief over de internationale risico's voor de Nederlandse economie (tweede kwartaal)
- Discussion Paper over economische effecten van energiemaatregelen (vierde kwartaal)

Het programma **Macro** wil de mechanismen achter macro-economische ontwikkelingen doorgronden en deze kennis aanwenden om inzicht te bieden in de macro-economische gevolgen van beleidswijzigingen en grote exogene gebeurtenissen. De verworven inzichten laat het programma landen in een modern en transparant instrumentarium voor korte- en middellangetermijnvoorspellingen.

De hoofdpunten dit jaar zijn de middellangetermijnraming (MLT), de ontwikkeling van een nieuw macromodel, verbetering van het huidige ramingsinstrumentarium (zowel in presentatie als in uitkomsten) en onderzoek naar schokbestendigheid en gematigde productiviteitsgroei.

In een meerjarig traject wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een nieuw macromodel, dat het huidige model, Saffier II, moet vervangen. Het uitgangspunt is een eenvoudige en compacte kern van het model. De eerste fase van het project bestaat uit de reproductie van een bestaand model dat aan de meeste eisen voldoet die gesteld worden aan het CPB-macromodel. In de tweede fase worden uitbreidingen bestudeerd en geïmplementeerd, die de basisversie nog geschikter maakt voor CPB-toepassingen. De belangrijkste uitbreidingen betreffen het aantal sectoren, de modellering van de arbeidsmarkt en van het fiscale beleid.

Een andere vernieuwing van het instrumentarium is het verbeteren van de *fancharts*, waarbij de onzekerheid rondom de raming kan variëren met heersende economische omstandigheden. Ter voorbereiding op een nieuwe kabinetsperiode verricht het programma onderzoek naar de macro-economische effecten van pro- en anticyclisch beleid en de schokbestendigheid van de Nederlandse economie. Ook wordt werk uit de scenariostudie *Roads to Recovery* (2014) voortgezet, waarbij de risicofactoren in kaart worden gebracht die van belang zijn bij een eventuele derde economische schok, of de gevolgen van oververhitting in de economie. Hierbij wordt tevens de rol van het overheidsbeleid geanalyseerd dat erop gericht is om deze risico's te ondervangen.

Er wordt gestart met een meerjarige onderzoekslijn naar de matiging van productiviteitsgroei en de mogelijke rol die beleidsmakers kunnen spelen in de beperking hiervan. De focus van het onderzoek ligt op de mogelijk remmende werking van trage aanpassingsmechanismen en de terugloop in gemiddelde productiviteit doordat de kopgroep van hoogproductieve bedrijven kleiner wordt. Een onderdeel van het werk is de ontwikkeling van een internationale database, waarin institutionele gegevens worden gekoppeld aan productiviteitsontwikkelingen.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief over stabiliserend macro-economisch beleid (derde kwartaal)
- Discussion Paper over dynamische betrouwbaarheidsintervallen (tweede kwartaal)

6 Sector Arbeid, onderwijs en pensioenen

De sector Arbeid, onderwijs en pensioenen verricht economische analyses en ramingen op deze drie gebieden. Centraal staat de vraag naar de gevolgen van instituties op het onderwijs, de werkgelegenheid en de fase na het werkzame leven. Het onderzoek richt zich onder andere op de arbeidsmarkt voor middengroepen, risicodeling in het pensioenstelsel en onderwijsinvesteringen in het jonge kind. De hoogleraren Eddy van Doorslaer, Casper van Ewijk, Pieter Gautier en Dinand Webbink zijn de academic partners.

Het programma **Arbeid** analyseert de werkgelegenheid en werkloosheid ten behoeve van de ramingscyclus en raamt zelf onder andere het structurele arbeidsaanbod. Het onderzoek heeft tot doel om de ramingen te verbeteren en is daarbij gericht op het beter begrijpen van beleidsrelevante onderdelen van de Nederlandse arbeidsmarkt. In 2016 staat onderzoek op stapel om de ramingen van het arbeidsaanbod en de werkloosheid te verbeteren.

Andere onderzoeksprojecten richten zich op belangrijke arbeidsmarkt-vraagstukken zoals baanpolarisatie (het verdwijnen van banen in het 'middensegment'), deeltijd-pensionering, de mogelijk langdurige effecten van jeugdwerkloosheid en het socialezekerheidsstelsel in relatie tot de veranderende arbeidsmarkt.

In 2016 verschijnt het tweede deel van Kansrijk Arbeidsmarktbeleid, waarin de arbeidsmarkteffecten van loonvormingsbeleid, AOW/pensioenbeleid en re-integratiebeleid centraal staan.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Discussion Paper over baanpolarisatie (tweede kwartaal)
- Achtergronddocument over de arbeidsmarktramingen (vierde kwartaal)
- Discussion Paper over de langdurige effecten van jeugdwerkloosheid (vierde kwartaal)

Het programma **Onderwijs** brengt de effecten van onderwijsbeleid in kaart. Ten eerste wordt de publicatie Kansrijk Onderwijsbeleid afgerond, dit handelt over de effectiviteit van potentiële onderwijsmaatregelen op basis van de laatste stand van de (economische) wetenschap.

Er zijn daarnaast twee belangrijke onderzoeken. Het eerste gaat over de vraag naar de opvang van jonge kinderen (onder de 12) in combinatie met het onderwijs. Wat

levert dit op in termen van onderwijskwaliteit en in termen van de arbeids-participatie van de ouders? Welke drempels bestaan er op dit moment om een effectieve combinatie van opvang en onderwijs van het jonge kind te realiseren? Het tweede onderzoek behandelt de effectiviteit van deelname aan voor- en vroegschoolse educatie (vve), waarin geanalyseerd wordt of de nabijheid van een vve-programma de deelname bevordert en of deze deelname samenhangt met hogere toetscores.

Ook loopt een aantal experimentele studies en beleidsevaluaties door, waaronder een experiment met studiekeuzeactiviteiten aan universitaire faculteiten. Leiden de studiekeuzeactiviteiten tot betere keuzes en minder studie-uitval? Drie andere projecten (de experimenten met betrekking tot het voorkómen van vervroegd schoolverlaten, de evaluatie Eerst de Klas en Onderwijstraineeships en de overall monitor van de impuls leraren tekortvakken) leiden nog niet tot een eindproduct.

In 2016 start het programma nieuw onderzoek naar de ‘onderkant van de vaardigheidsverdeling’, waarbij de vraag is wat de meest doelmatige manier is om de betrokken leerlingen meer kennis en vaardigheden bij te brengen.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Discussion Paper over voor- en vroegschoolse educatie (eerste kwartaal)
- Discussion Paper over studiekeuzeactiviteiten (vierde kwartaal)
- Policy Brief over de combinatie van onderwijs met de opvang voor jonge kinderen (vierde kwartaal)

Het programma **Pensioenen** verricht onderzoek, maakt ramingen en ondersteunt de beleidsvoorbereiding op het terrein van pensioenen en de langetermijnhoudbaarheid van de overheidsfinanciën. De discussie over de toekomst van het pensioenstelsel leidt hierbij tot nieuwe vragen van beleidsmakers aan het CPB.

Het onderzoek focust op de mogelijkheden voor pensioenfondsen om om te gaan met het risico dat de pensioenuitkering tegenvalt door een onverwachte stijging van de levensverwachting, of de inflatie te delen tussen gepensioneerden en werkenden. Een belangrijke vraag is wat een goede prijs is voor het dragen van deze risico's, die immers nauwelijks worden verhandeld op financiële markten.

Verder worden twee onderzoeken afgerond, namelijk over de verhouding van de eerste en de tweede pensioenpijler en over de financiering van de zorguitgaven. Het instrumentarium voor analyse van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën (GAMMA) wordt herzien. In het kader van de MLT wordt de houdbaarheid van de overheidsfinanciën in beeld gebracht.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief over financiering zorguitgaven (tweede kwartaal)
- Discussion Paper over verhouding van eerste en tweede pensioenpijler (tweede kwartaal)
- Achtergronddocument over het vergrijzingsommenmodel (derde kwartaal)
- Discussion Paper over deling van risico's die niet worden verhandeld op financiële markten (vierde kwartaal)

7 Sector Marktordening

De sector Marktordening is het kenniscentrum voor economische analyses op het gebied van ordenings-, transitie- en reguleringsvraagstukken vanuit een Nederlands en Europees beleidsperspectief. Centraal staat de vraag welke taken het best door de overheid uitgevoerd kunnen worden, welke door de markten, en hoe overheidsinterventie die markten beter kan laten functioneren. Hoe kan zorg doelmatiger, hoe stimuleren we innovatie en hoe dragen financiële markten op een robuuste manier bij aan de economie? De missie is om een gezaghebbende en breed vertrouwde bron te zijn van wetenschappelijke economische onderbouwing voor beleid op het vlak van ordeningsvraagstukken rond zorg, innovatie en wetenschap, en financiële markten. De sector is ook eindverantwoordelijk voor de jaarlijkse Risicorapportage Financiële Markten voor de Tweede Kamer en de zorgramingen. De academic partners zijn de hoogleraren Jan Boone, Robert Dur, Wolter Hassink en Erik Schut.

Het programma **Innovatie en Wetenschap** richt zich op ordenings- en transitievraagstukken rond innovatie en wetenschap. De focus ligt op financierings- en sturingsvraagstukken rond wetenschappelijk onderzoek en innovatie, en op de implicaties van ICT-ontwikkelingen voor het overheidsbeleid. Dit nieuwe programma is een samenvoeging van het programma ICT en innovatie en de kennisunit Wetenschapsbeleid.

Het programma is de trekker van het project *Kansrijk Innovatiebeleid* en ook *Kansrijk Wetenschapsbeleid*, waarin wordt ingegaan op de opbrengsten van wetenschap, de rol van de Nederlandse overheid in de productie van wetenschappelijke kennis en de werking van verschillende beleidsinstrumenten. Daarnaast wordt ingegaan op de voor- en nadelen van thematische onderzoeksturing door de overheid, tegen de achtergrond van sterke internationalisering van onderzoeksactiviteiten.

De ontwikkeling van ICT vergroot de mogelijkheden voor onderzoekers, bedrijven en consumenten. Tegelijkertijd ontstaan er nieuwe beleidsvraagstukken rond privacy, cyberveiligheid en de werking van markten. In dit kader kijkt het programma onder meer naar online platforms en faillissementswetgeving.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief over sturing van onderzoek en innovatie door de overheid (vierde kwartaal)
- Discussion Paper over de relatie tussen onderzoek en onderwijs (derde kwartaal)

Het programma **Financiële markten** analyseert ordeningsvraagstukken die betrekking hebben op de financiële sector en de interactie tussen de financiële markten en de reële economie vanuit micro-economisch perspectief. Het complementaire onderzoek vanuit macro-economisch perspectief vindt plaats in het programma Macro Financieel. Daarnaast signaleert en agendeert het programma risico's voor de Nederlandse economie die samenhangen met ontwikkelingen in de financiële sector in het kader van de jaarlijkse Risicorapportage Financiële Markten.

Het onderzoeksperspectief betreft de publieke belangen die overheidsbeleid rechtvaardigen op bancaire markten, verzekeringsmarkten en pensioenmarkten. Er wordt aangesloten bij beleidsdiscussies over consumentenschuld (Loan To Value ratio), de structuur van de financiële sector en de financiering van bedrijven.

Onderzoek focust op vragen rondom mkb-financiering en vraagstukken over de structuur van de financiële sector. Tevens wordt ingezoomd op beleidsvraagstukken ten aanzien van de transitie van bankfinanciering naar meer marktfinanciering. In het kader van het onderzoeksprogramma Vermogens wordt met microdata onderzocht hoe huishoudens hun consumptie- en spaargedrag aanpassen na flinke huizenprijsschokken. Ten slotte wordt een aanvang gemaakt met de ontwikkeling van een systematische indicator van *Too Big to Fail* (TBTF) subsidies.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief over de positie van stakeholders bij faillissementen (eerste kwartaal)
- Discussion Paper over invloed van bedrijfskarakteristieken en instituties op kapitaalstructuur Nederlandse bedrijven (derde kwartaal).
- Discussion Paper over invloed van dalende huizenprijzen op ondernemerschap van zzp'ers (vierde kwartaal)

Het programma **Zorg** draagt bij aan de beleidsdiscussie over de zorg via onderzoek met de nadruk op ordenings- en transitievraagstukken in het voortdurend veranderende Nederlandse zorgstelsel. Het programma speelt in op actuele thema's over concurrentie in de zorg, de rol van zorgverzekeraars in het zorgstelsel, de inrichting van de langdurige zorg, de mate van solidariteit in de zorg en de verdeling van verantwoordelijkheid tussen overheid en burgers.

Komend jaar richt het onderzoek zich op doelmatigheidsaspecten in de zorg. In de curatieve zorg gaat het dan met name om de mogelijkheden om de productieve en allocatieve efficiëntie te verhogen. Vragen die aan de orde komen zijn of verzekeraars doelmatig zorg contracteren bij aanbieders, in hoeverre zorgaanbieders onderling

verschillen in doelmatigheid, en in welke mate consumenten reageren op (financiële) prikkels. Daarnaast is er aandacht voor de langdurige en gedecentraliseerde zorg en wordt er op een aantal gebieden meer ingezoomd via kwantitatief en kwalitatief onderzoek, zoals de bekostiging van de geestelijke gezondheidszorg (ggz) en de effecten van systemen van eigen betalingen.

In het kader van het programma **Decentrale Overheden** wordt geëvalueerd in hoeverre inkomensafhankelijke bijdragen de zorgvraag kunnen remmen in de langdurige zorg.

Verder blijft het programma investeren in de reguliere zorgramingen om op een meer systematische manier recent beschikbaar komende informatie en signalen uit het veld te kunnen betrekken in de raming. In het kader van de sectoroverstijgende projecten draag het programma bij met een MLT voor de zorg. Ook wordt het nieuwe Eigen-Risicomodel verder doorontwikkeld.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Discussion Paper over remgeldeffecten verplicht eigen risico in de curatieve zorg (derde kwartaal)
- CPB Notitie over capaciteitsregulering in de zorg (vierde kwartaal)
- Discussion Paper over de effecten van inkomensafhankelijke eigen bijdragen in de langdurige zorg (vierde kwartaal)

8 Sector Fysieke omgeving

De sector Fysieke Omgeving is een belangrijk kenniscentrum voor de ontwikkeling en toepassing van samenhangende en beleidsrelevante economische analyses op het gebied van infrastructuur, ruimtelijke ontwikkeling – stad en regio, centraal en decentraal – mobiliteit, water, en duurzaamheid.² De ontwikkeling, verbreding en verdieping van Maatschappelijke Kosten-Baten Analyses (MKBA) ligt in het hart van de sector. De sector wil een gezaghebbende en breed vertrouwde bron van wetenschappelijke economische onderbouwing van beleidsvragen op dit terrein zijn. Academic Partners zijn Henri de Groot, Steven Brakman en Maarten Allers.

Met ingang van 2016 is er een nieuw programma **Maatschappelijke Kosten-Baten Analyses (MKBA)**. Het programma richt zich op bevorderen van het gebruik van MKBA's bij de beleidsvoorbereiding voor alle beleidsterreinen en het bewaken van de kwaliteit van MKBA's. Dit omvat het bevorderen en begeleiden van de ontwikkeling van MKBA-werkwijzers voor verschillende beleidsterreinen, het verder ontwikkelen van de MKBA-methodiek, het uitvoeren van MKBA's voor complexe vraagstukken, het

---

² Veel onderzoek in de sector vindt plaats in samenwerking met departementen (incl. RWS), collega kennisinstellingen/planbureaus zoals PBL, SCP en Deltares, Nederlandse en buitenlandse universiteiten, marktpartijen (bijvoorbeeld Locatus voor gegevens over retail) en CBS en het Kadaster.

begeleiden van MKBA's en het uitvoeren van een beperkt aantal *second opinions* op MKBA's van anderen.

De algemene MKBA leidraad (2013) vormt het kader voor het uitvoeren van MKBA's. Dit kader moet in sectorspecifieke werkwijzers verder worden uitgewerkt voor individuele beleidsterreinen. Het is de verantwoordelijkheid van de ministeries om bestaande werkwijzers aan te passen of nieuwe te ontwikkelen. CPB en PBL worden daarbij betrokken vanwege hun expertise en om de consistentie tussen (nieuwe of geactualiseerde) werkwijzers en de algemene MKBA-leidraad te toetsen. In 2016 ligt de focus op het opstellen bij werkwijzers in het sociaal domein en bij natuur. Ook wordt ondersteuning geboden aan het initiatief van het ministerie van I&M om een Werkwijzer MKBA grond- en afvalstoffenbeleid (circulaire economie) te ontwikkelen.

Het programma MKBA onderzoekt ook methodologische kennishiaten. In 2016 beperken wij ons tot twee thema's. Allereerst de vraag of in MKBA's rekening moet worden gehouden met de *marginal cost of public funds*. Het financieren van overheidsprojecten met belastinggeld kan immers door de versturende werking van belastingen leiden tot additionele kosten. Het tweede thema betreft het analyseren van vragen rond de optimale discontovoet op de terreinen onderwijs en waterveiligheid.

Het is belangrijk dat vanuit het programma MKBA gevoel blijft bestaan met de praktijk. Dat gebeurt door zelf belangrijk complexe projecten ter hand te nemen, waarover nu nog geen definitieve besluiten zijn gevallen. Mogelijk wordt werk uitgevoerd in het kader van een werkwijzer van het ministerie van Defensie voor de aanschaf van wapensystemen.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief ruimtelijk economische effecten transportinfra (tweede kwartaal)
- Discussion paper Marginal Public Cost of Funds (derde kwartaal)

Het eveneens nieuwe programma **Stad, mobiliteit en regio** verricht hoogwaardige economische analyses op de beleidsterreinen stad, mobiliteit en regio. Het programma richt zich op drie speerpunten: (i) empirische analyses van de historische en toekomstige regionale en stedelijke ontwikkelingen, (ii) analyses op het terrein van regionale en stedelijke grond-, vastgoed en arbeidsmarkten, en (iii) mogelijk ex-ante en ex post analyses van concrete ruimtelijke of mobiliteitsmaatregelen. Het programma is daarnaast aanspreekbaar voor 'water'-gerelateerde beleidsvragen.

De eerste twee speerpunten zijn sterk gerelateerd aan 'Agenda Stad'. In het kader van de Agenda bestaat grote interesse in de vraag welke op steden gerichte beleidsmaatregelen mogelijk zijn, en welke beleidsmaatregelen effectief en efficiënt zijn. Gerelateerd daaraan zijn vragen over de (economische) ontwikkeling van Nederlandse steden en regio's gedurende de afgelopen decennia in internationaal

perspectief: zijn er specifieke stedelijke factoren voor verschillen in economische groei te identificeren? Convergeren de Nederlandse regio's qua BRP (beta – convergentie)? In 2016 starten we met een inventarisatie van vragen op dit terrein.

Een belangrijke ambitie binnen Agenda Stad is het bepalen van de reikwijdte en de grootte van directe en indirecte agglomeratie-effecten. In 2016 start een project op dit terrein door de relatie te onderzoeken tussen stedelijke dichtheid en lonen. Daarnaast wordt onderzoek rond de rol van winkelgebieden gecontinueerd, waarin we ons met name concentreren op de factoren die de levendigheid van winkelgebieden bepalen. Gerelateerd daaraan wordt onderzocht in welke Nederlandse steden en regio's er sprake is van arbeidsmarktpolarisatie, en in hoeverre institutionele barrières van belang zijn bij grensoverschrijdende arbeidsmarktpolarisatie.

Mobiliteitsvragen passen logischerwijs bij het thema Stad en Ruimte. In 2016 beperkt het mobiliteitsonderzoek zich tot het afronden van overlopende projecten uit 2015. Voor de jaren daarna liggen er vraagstukken met betrekking tot: i) de kwaliteit van mobiliteitsramingen en de daaraan ten grondslag liggende vervoersmodellen, ii) een analyse van spoorprojecten op basis van de nieuwe WLO-scenario's, en (iii) een integrale analyse van effecten van veranderingen van (belastingheffing op) woon-werkvergoedingen.

Met betrekking tot 'water'-onderzoek wordt in 2016 de notitie Integrale Economische Analyse IJsselmeergebied gepubliceerd. Een nieuwe vraag betreft een economische analyse van het optimale voorzieningenniveau voor zoet water. Het beheren en verder ontwikkelen van het CPB-model *Diqe Opt* voor optimalisatie b- en c-keringen krijgt ook aandacht.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief en Discussion Paper Grondprijzen en agglomeratiekrachten in retail (derde kwartaal)
- Policy Brief Stedelijke en Regionale Polarisatie arbeidsmarkt (vierde kwartaal)
- Notitie "Kansrijk economisch beleid voor de stad (vierde kwartaal)
- Discussion Paper Reikwijdte agglomeratie-effecten (vierde kwartaal)

Het programma **Decentrale overheden** onderzoekt de financiering van decentrale overheden en hun rol in het aanbod van publieke voorzieningen, in het bijzonder de decentralisaties in het sociaal domein. Kernvragen zijn hoe de financiering van gemeenten het lokale beleid beïnvloedt en hoe gemeenten een goed aanbod van sociale voorzieningen kunnen realiseren tegen een aantrekkelijke prijs.

In 2016 staat de vereveningssystematiek centraal. Dit project zet de huidige praktijk af tegen een alternatieve vereveningssystematiek, die gebaseerd is op de economische literatuur. In een tweede studie binnen het thema financiering wordt de manier onderzocht waarop gemeenten omgaan met financiële mee- en tegenvallers. De focus ligt op aanpassing van uitgaven in verschillende beleidsdomeinen. Bij dit onderzoek wordt samengewerkt met het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO).

Het onderzoek naar samenhang in het gebruik van sociale voorzieningen, waarover in 2014 is gerapporteerd, wordt in 2016 uitgebreid met jeugdzorg. Een ander project, waarbij wordt samengewerkt met het SCP, verkent de structuur van de markt voor huishoudelijke hulp. Centrale thema's zijn het bestaan van marktmacht en de doorwerking hiervan in prijs en kwaliteit, de rol van het aanbestedingsmodel en regionale samenwerking aan de vraagkant. Ten slotte wordt in samenwerking met het programma Zorg onderzoek gedaan naar het remmende effect van de eigen bijdrage op het gebruik van langdurige zorg.

Beoogde publicaties voor 2016:

- Policy Brief over verevening (vierde kwartaal)
- Discussion Paper over het opvangen van financiële mee- en tegenvallers (derde kwartaal).
- Notitie over samenhang van sociale voorzieningen met jeugdzorg (eerste kwartaal).
- Boek over de structuur van de markt voor huishoudelijke hulp (derde kwartaal).
- Discussion Paper over de eigen bijdrage (vierde kwartaal).

9 Indicatieve publicatiekalender³

Tabel 9.1 Eerste kwartaal

Titel	Sector
Boek Kansrijk Arbeidsmarktbeleid, deel 2	Intersectoraal
Boek Kansrijk Mobiliteitsbeleid	Intersectoraal
Boek Kansrijk Innovatiebeleid	Intersectoraal
Discussion Paper over de fiscale prikkels van zzp'ers	Publieke Financiën
Discussion Paper over voor- en vroegschoolse educatie	Arbeid en Onderwijs
Notitie over samenhang van sociale voorzieningen met jeugdzorg	Fysieke omgeving

Tabel 9.2 Tweede kwartaal

Titel	Sector
Boek Kansrijk Transitiebeleid op de woningmarkt	Intersectoraal
Boek Kansrijk Onderwijsbeleid	Intersectoraal
Financiële Risicorapportage ten behoeve van de Tweede Kamer	Intersectoraal
Policy Brief Political Economy of tax reform	Publieke Financiën
Policy Brief over inkomens- en vermogensontwikkeling niet-verzekerden	Publieke Financiën
Policy Brief Economy of tax reform	Publieke Financiën
Policy Brief over aanpassingsmechanismen in het eurogebied	Macro-economische Analyse
Policy Brief over de internationale risico's voor de Nederlandse economie	Macro-economische Analyse
Discussion Paper over dynamische betrouwbaarheidsintervallen	Macro-economische Analyse
Discussion Paper over baanpolarisatie	Arbeid en Onderwijs
Policy Brief over financiering zorguitgaven	Arbeid en Onderwijs
Discussion Paper over verhouding van eerste en tweede pensioenpijler	Arbeid en Onderwijs
Boek Kansrijk onderwijsbeleid	Arbeid en Onderwijs
Policy Brief over de positie van stakeholders bij faillissementen	Marktordening

Tabel 9.3 Derde kwartaal

Titel	Sector
Policy Brief over positie middeninkomens op de woningmarkt	Publieke Financiën
Discussion Paper over Vermogensopbouw over de levensloop	Macro-economische Analyse
Policy Brief over stabiliserend macro-economisch beleid	Macro-economische Analyse
Achtergronddocument over het vergrijzingssommenmodel	Arbeid en Onderwijs
Discussion Paper over de relatie tussen onderzoek en onderwijs	Marktordening
Discussion Paper over de invloed van bedrijfskarakteristieken en instituties op de kapitaalstructuur van Nederlandse bedrijven	Marktordening
Discussion Paper over remgeldeffecten verplicht eigen risico in de curatieve zorg	Marktordening
Discussion paper Marginal Public Cost of Funds	Fysieke Omgeving
Boek over de structuur van de markt voor huishoudelijke hulp	Fysieke Omgeving
Discussion Paper over het opvangen van financiële mee- en tegenvallers	Fysieke Omgeving
Policy Brief en Discussion Paper Grondprijzen en agglomeratiekrachten in retail	Fysieke Omgeving

³ Exclusief vaste producten zoals ramingen en in 2016 ook de MLT.

Tabel 9.4 Vierde kwartaal

Titel	Sector
Boek Kansrijk Wetenschapsbeleid	Intersectoraal
Policy Brief over inrichting sociale zekerheid en de langetermijntrends op de arbeidsmarkt en in de maatschappij	Intersectoraal
Discussion Paper over keuze zzp/dga-schap	Publieke Financiën
Policy Brief over ondernemersbelastingen	Publieke Financiën
Achtergronddocument klein analytisch model voor overheidstekort, overheidsschuld en economische groei	Publieke Financiën
Discussion Paper over economische effecten van energiemaatregelen	Macro-economische Analyse
Achtergronddocument over de arbeidsmarktramingen	Arbeid en Onderwijs
Discussion Paper over de langdurige effecten van jeugdwerkloosheid	Arbeid en Onderwijs
Discussion Paper over deling van risico's die niet verhandeld worden op financiële markten	Arbeid en Onderwijs
Discussion Paper over studiekeuzeactiviteiten	Arbeid en Onderwijs
Policy Brief over de combinatie van onderwijs met de opvang voor jonge kinderen	Arbeid en Onderwijs
Policy Brief over de sturing van onderzoek en innovatie door de overheid	Marktordening
Discussion Paper over de invloed van dalende huizenprijzen op ondernemerschap van zzp'ers	Marktordening
CPB Notitie over capaciteitsregulering in de zorg	Marktordening
Discussion Paper over de effecten van inkomensafhankelijke eigen bijdragen in de langdurige zorg	Marktordening
Policy Brief Stedelijke en Regionale Polarisation arbeidsmarkt	Fysieke Omgeving
Discussion Paper Reikwijdte agglomeratie-effecten	Fysieke Omgeving
Notitie Kansrijk economisch beleid voor de stad	Fysieke Omgeving
Policy Brief over verevening	Fysieke Omgeving
Discussion Paper over de eigen bijdrage	Fysieke Omgeving